

ЗАМОНАВИЙ ЖАМИЯТДА КОРРУПЦИЯ ТУШУНЧАСИНИНГ ИЖТИМОИЙ-ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ ВА КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ ВАКЦИНА ИШЛАБ ЧИҚИШНИНГ ЧОРАЛАРИ.

Арипов Алишер Сайфиддинович

*Навоий давлат педагогика институти ижтимоий фанлар кафедрасининг
мустақил тадқиқотчиси.*

Тел: +99898-189-78-88

Ўзбекистон. Навоий вилояти. Навоий шаҳри.

Аннотация Мақолада замонавий жамиятдаги коррупция тушунчасининг ижтимоий-фалсафий таҳлили, коррупцияни ўрганишда ижтимоий-фалсафий ёндашув, коррупцияни таркибий қисмларга бўлиб тушуниш методикаси, коррупциянинг жамият ҳаётига салбий таъсири, коррупцияга қарши курашда замонавий-фалсафий усуллар, коррупцияга қарши вакцина тўғрисида баён этилган.

Калит сўзлар: Коррупция тушунчасининг ижтимоий-фалсафий таҳлили, коррупцияга қарши кураш, коррупцияни олдини олиш, коррупцияни таркибий қисмларга бўлиб таҳлил қилиш, коррупцияга қарши вакцина.

Аннотация В статье описан социально-философский анализ понятия коррупции в современном обществе, социально-философский подход к изучению коррупции, методология понимания коррупции на составляющие, негативное влияние коррупции на общественную жизнь, современные философские методы в борьбе с коррупцией и антикоррупционная вакцина.

Ключевые слова: Социально-философский анализ понятия коррупции, борьба с коррупцией, предотвращение коррупции, анализ коррупции на составляющие, антикоррупционная вакцина.

Annotation The article describes the socio-philosophical analysis of the concept of corruption in modern society, the socio-philosophical approach to the study of corruption, the methodology of understanding corruption into components, the negative impact of corruption on public life, modern-philosophical methods in the fight against corruption, and the anti-corruption vaccine.

Key words: Socio-philosophical analysis of the concept of corruption, fight against corruption, prevention of corruption, analysis of corruption into components, anti-corruption vaccine.

Коррупция тушунчаси яқин йиллар давомида кенг қўлланила бошлади, унга қадар узок даврлар оша бу тушунчани ўрнига пора олиш ва бериш, таъмагирлик, фирибгарлик каби сўзлар кенг қўлланилган. Коррупция эса барча тушунчаларни ўз ичига олган кенг камровли тушунча сифатида намоён бўла бошлади. Бир томондан жамият ҳаёти учун қонун-қоидаларни

ишлаб чиқишда бирма-бир саралаб, алоҳида-алоҳида ҳар бир ҳаракатни кўрсатишдан кўра умумий қилиб "коррупция"га қарши курашиш жумласини келтириш қулайроқ бўлгани ва бу халқаро ҳамжамият учун умумий тушунарли жумла бўлгани учун коррупция сўзидан фойдаланиш кенг тус олди, назаримда.

Қоида тарикасида, бу тушунча "пора" тушунчаси билан белгиланади. Аммо "коррупция" сўзининг маъноси бу билан чекланмайди. Лотин тилидан таржима қилинган коррупцио сўзи "парчаланиш, шикастланиш" деган маънони англатади. Коррупция кўплаб кўринишларга эга ва нафақат давлат хизматлари тизимида, балки хусусий бизнесда ҳам мавжуд⁷.

Қонун ижодкорлиги билан шуғулланувчи шахслар ўртасида коррупция тушунчасини маъносини таҳлил қилганимизда, ушбу тушунча кўпроқ мансабдор шахсларнинг таъмагирлиги билан боғлиқ ҳаракатларни ифодалашга интилишни гувоҳи бўлишимиз мумкин, бироқ коррупция фақатгина мансаб ёки давлат иши билан боғлиқ бўлган ҳаракатлардан иборат эмас, коррупция жамиятдаги мансаб ваколати билан боғлиқ бўлмаган ёки давлат ишига алоқадор бўлмаган ноқонуний ҳаракатларни ҳам ўз ичига олади.

Бундан ташқари, коррупциянинг намоён бўлиш шакллари хилма-хилдир: порахўрлик, давлат ресурслари ва маблағларини ноқонуний тақсимлаш ва қайта тақсимлаш, ноқонуний хусусийлаштириш, ноқонуний қўллаб-қувватлаш ва молиялаштириш, сиёсий тузилмалар (партиялар ва бошқалар)да, кредитларга имтиёзлар бериш, буюртмалар олиш учун шахсий алоқалар ёрдамида давлат ресурсларидан фойдаланиш - товарлар, хизматлар, манбалар, даромадлар, имтиёзлар олиш, қариндошлар, дўстлар, танишлар ва бошқаларга турли хил хизматлар кўрсатишда намоён бўлади⁸.

Аналитик услубдаги бундай таърифларнинг муваффақиятсизлиги нуқтаи назаридан, коррупцияни аниқ ҳуқуқий ёки маънавий ҳуқуқбузарликлар билан идентификациялаш орқали коррупция тушунчасининг назарий тавсифини бериш муаммосини четлаб ўтишга ҳаракат қилиш истаги пайдо бўлади. Бироқ, коррупцияни муайян ҳуқуқий-ахлоқий ҳуқуқбузарликлар билан аниқлашга уринишлар муваффақият қозониши даргумон. Эҳтимол, энг мақбул номзод порахўрликдир; порахўрлик баъзилар томонидан коррупциянинг квинтэссенциал шакли сифатида қаралади (Ноонан 1984; Притчард 1998; Грезн 2006). Непотизм ҳақида нима дейиш мумкин (Беллов 2003)? Албатта, бу ҳам коррупциянинг парадигматик шакли бўлиб, концептуал жиҳатдан порахўрликдан фарқ

⁷ Что такое коррупция? <https://barnaul.org/advisor/pravoporyadok-i-bezopasnost/chto-takoe-korrupsiya>.

⁸ Атагимова Э.И. Что такое коррупция и как с ней бороться. Москва-2015. 13-бет. <https://minjust.gov.ru>.

қилади. Пора олувчи шахсдан пора берувчига нафақа бериш талаб қилинади деб тушунилади, акс ҳолда бу пора эмас; аммо непотизм ҳаракатининг фойдаси бўлган шахс бу яхшиликни қайтариши шарт деб тушунилмайдиган⁹.

Коррупция тўғрисида турли қаралашларни таҳлил қилар эканмиз, унга ягона таърифни беришга уринганимиз сари, ушбу тушунчани бошқа қирралари ҳам очилиб келаверади ва унга ягона таърифни ишлаб чиқишни мураккаблаштиради. Бизнингча, коррупцияни таърифлашда умумийликдан қочишимиз керак, чунки коррупцияга берилган умумий таъриф уни бир қанча қисмларини яшириб, муайян нуқтада мавжуд бўлган коррупцияни тўғри ва тўлиқ аниқлашга тўсқинлик қилади. Шунинг учун ҳам жамиятдаги умумий коррупция тўғрисида эмас, балки жамиятнинг бир бўлаги бўлган инсон коррупцияси тўғрисида фикр юритилса, мақсадга мувофиқ бўлади назаримизда. Инсон тарбияси, савияси ва ҳуқ-атвори коррупцияга мойиллик билдирсагина, у коррупцияга яқин бўлади. Инсоннинг тарбияси, савияси ва ҳуқ-атвори эса унинг виждони билан боғлиқ. Шунинг учун ҳам қадим замонлардан ҳар қандай қонун, қоида ишлаб чиқилмасин, жамият ҳаёти учун тўғри йўлни танлашда кўпинча виждон, бошқача қилиб айтганда адолатга таянилган. Ҳар бир инсон виждонан тўғри тарбияланмас экан, жамият коррупция ботқоғига ботаверади.

Шунинг учун жамиятимизда жуда салбий қабул қилинадиган нарсалар қаторида коррупция туради, чунки кимнингдир виждонини пулга сотиб олсак ёки унинг хатти-ҳаракатларини масофадан туриб буюра олсак, бу одам виждонини рад этганини, агар у виждонини рад этса, у ютказганлигини англайди. Уларнинг инсон сифатидаги мақомида асосий нарсаси, чунки инсонни характерловчи нарсаси унинг "йўқ" дейиш қобилиятидир; бу уларнинг қадриятларини моддий масалалардан устун қўйиш қобилияти, бошқача айтганда, манфаат қули бўлмасликдир¹⁰.

Шу билан бир қаторда жамиятнинг бир бўлаги сифатида инсон коррупциясини таҳлил қилганимиздан сўнг, ҳар бир инсонни соҳа, турмуш-тарзи ёки мавқеига қараб саралаб, жамлаб бориш орқали жамиятдаги турли йўналишлардаги коррупцияни умумий кўринишини нисбатан ҳаққоний гавдалантиришимиз мумкин бўлади.

Деконструктив жараён орқали коррупциялашган жамиятнинг уч томонлама жабҳаларининг ҳар бир компонентининг таркибий қисмларини демонтаж қилади, бу сўровчига ҳар бир компонентнинг маълум бир жамиятнинг коррупция индексига чуқурлиги ва таъсирини яхшироқ

⁹ Corruption. <https://plato.stanford.edu/entries/corruption>. First published Wed Sep 14, 2005; substantive revision Fri Oct 13, 2023.

¹⁰ Фади А. The Philosophy of Corruption. <https://www.linkedin.com/pulse/philosophy-corruption>. October 29, 2023.

баҳолаш имконини беради. Ҳар бир компонентнинг чидамли ва инфекцияланган таркибий қисмлари кейинчалик аниқланади. Деконструктив жараён реконструктив ёндашув билан тўлдирилади. Қайта қуриш жараёнида ҳар бир компонентнинг демонтаж қилинган таркибий қисмлари қайта тикланади. Ушбу оқилона иштирок этишнинг асосий чизиғи уч томонлама таркибий қисмлар бўйича мустаҳкамланган оригинал позиция эди: жамиятнинг такомиллаштирилган амалий-мафкуравий шаблонларидир. Ушбу шаблон нуқсонли таркибий қисмларни аниқлаш учун жой яратади. Эътироз билдирганлар қўллаб-қувватланади ва нуқсонлари тузатиб бўлмайдиган ва халқнинг умумий фаровонлигига тўғри келмайдиган бўлса, ё тузатилади ёки бекор қилинади. Деконстро-қайта қуриш жараёнининг ўзига хос хусусияти шундаки, у коррупция жамиятини нафақат феноменал, балки онтологик жиҳатдан ҳам йўқотади. Бу нафақат бузуқ ва бузуқларнинг сезиладиган томонлари билан шуғулланади. У маълум бир жамиятни ҳар бир таркибий қисмининг ва умуман жамиятнинг мафкуравий модели билан ўзаро боғлаш орқали коррупция илдизига (илдизларига) интилади. Ушбу тизимли ёндашув орқали у коррупцияга қарши тўғридан-тўғри ғамхўрлик қилади. У жамиятни ўзининг уч хил тарихий лаҳзаларида - ўтмишда, ҳозирги ва келажакда қўллаб-қувватлайди. У коррупциянинг ўтмишини ўзининг амалий-мафкуравий шаблон платформасида ўтмишни деконструктив тарзда қайта қуриш қобилияти билан кутқаради. Деконстро-реконструктив жараён, шунингдек, ушбу моделга мурожаат қилиш орқали ҳозирги коррупцион амалиётлар билан курашишга қодир. Мафкуравий шаблонга эътибор келажакда коррупция векторларининг кириб келишига қарши қалқондир. Деконстро-реконструктив тарзда қайта ташкил этилгандан сўнг, коррупциялашган жамият декорацияланади ва коррупция вирусининг келажакдаги хужумига қарши антидот билан сингдирилади: бу ҳолат даврий деконстро-реконструктив жараён билан мустаҳкамланади¹¹.

Шундай қилиб, коррупцияни умумий тушунча сифатида ўрганишдан кўра, уни қисмларга бўлиб, бирма-бир таҳлил қилган ҳолда таъриф бериш, коррупция билан боғлиқ сиёсий-ижтимоий ва криминоген вазиятни тўғри баҳолашга ёрдам беради. Коррупцияни илдизи сифатида инсон виждонини билиш ва даволаш учун барча чора-тадбирларни инсон виждонига нисбатан қўллаш эса коррупцияни олдини олиш ва қарши курашишда юқори самарадорликка эришишга имкон беради.

¹¹ Бартоломей Н. The Role of Philosophy in a Corrupt Society: Deconstro-Reconstructive Approach. <https://www.acjoi.org/index.php/jatrep/article/view/2226/2193>.